„Snellijk zal tot Zijnen tempel komen".

[INLEIDING TOT HET KERSTFEEST].

> Zie, ik zende mijnen engel, die voor mijn aangezichte den weg bereiden zal; en snellijk zal tot zijnen Tempel komen die Heere, dien gijlieden zoekt, te weten, de Engel des verbonds, aan denwelken gij lust hebt: zie, hij komt, zegt de HEERE der Heirscharen. Mal. 3:1.

Abraham, de eerste aartsvader, verschijnt in de historie zoo op eens. Niemand in Kanaän verwachtte hem. Ook Mozes treedt plotseling op. En zoo worden ook na hen schier alle profeten en psalmisten, als een verrassende gave Gods aan zijn volk, in Israels volksleven ingeschoven.

Alleen met het Kindeke van Bethlehem was dit anders. De Redder van zijn volk, de Zaligmaker der wereld, was ingeroepen en beloofd eeuwen te voren. De wereld kende Jezus niet, en zocht hem toch. Uit den nood onzer ellende rees een verwachting op. Er was eeuw na eeuw iets in veler menschelijk hart, dat dorstte naar de wateren des levens, dat hongerde naar wat de ziel verzadigen kon, dat zelfs bad en smeekte om vervulling van dat snijdend ledig waarin zich het hart verwrong. Men wist niet hoe, niet op wat wijs, niet in wien de toebrenger van den Vrede aan ons ontrust gemoed komen zou. Maar toch spelde het heimwee onder alle volken, dat zóó 't hart niet kon schreien naar de waterstroomen, of 't geruisch van het water des levens zou eens het hart verfrisschen.

Hoezeer ook eeuw na eeuw teleurgesteld, werd dit geroep om den Redder toch niet tot zwijgen gebracht. Het hield stand. Het zwol aan tot een kreet der natiën. En soms trok een voorgevoel door het in zijn wachten nooit uitgeput gemoed, dat het nu naderde, dat het nu komende was, en dat welhaast de afgebeden, lang gezochte en altoos ingewachte Redder snellijk tot zijn tempel komen zou.

Maar toch, onder de natiën bleef dit alles in zwevenden vorm. Het was een persen en dringen van het gemoed, maar dat geen vasten vorm kon aannemen. Het was een uitzicht een hope, maar zonder anderen grond dan de drang van het begeeren zelf. Het was op den akker der natiën als op den verdorden akker in de natuur, die naar de wolken schreit om lafenis uit het zwerk.

Slechts onder één volk was dit anders. Aan Israel gaf de Heere *zijn profetie*. En die profetie sloeg terug op den nood. Die profetie sloot zich aan bij het heimwee, dat de ziel verteerde. Die profetie deed van verre de vervulling *schitteren* van de begeerte naar heil, die in het hart zich opdrong.

De *belofte* der profetie liep evenwijdig met den dorst die om laafnis riep. De *toezegging* dekte volkomen, wat de noodkreet uit het hart, eeuw na eeuw, van Jehova had afgesmeekt. En de *vervulling* die in deze belofte, in deze toezegging, werd aangekondigd, nam, dank zij de profetie, steeds vaster vorm aan. Ze trok zich almeer saam op een persoon. Ze teekende zich af in het beeld van den Messias. Zoo werd het een *verwachting*, een zekere inwachting, het gestadig uitzien naar het rijzke uit den wortel van Isai, of het nog niet uitsproot. Een Zacharias zag hem in den geest komen, eer hij nog verscheen. Een Simeon smaakte reeds zielevreugd in 't zalig besef, dat hij, eer hij stierf, den Christus, den beloofde, de hope der Vaderen, zou aanschouwen.

En Maleachi, de laatste der profeten, had 't Israël aangekondigd: Vertwijfel niet, en wan hoop niet, maar houd hoog den moed in 't hart, want *snellijk zal tot zijn tempel komen die Heere, die Messias dien gijlieden zoekt.*"

Het Kerstfeest, of liever nog dat heilig Kindeke, dat op 't Kerstfeest de weelde van ons hart is, kwam *niet* onvoorbereid. Niet als Abraham uit Ur der Chaldeën, noch als Mozes uit het braambosch. Heel een reeks van eeuwen lang was veeleer de bedding uitgegraven, waar in eens deze wateren des levens zouden uitvloeien.

Deze Jezus, die geboren wordt, is voor Israel geen vreemde, als hij verschijnt. Hij is de Redder, die uit den Hooge steeds Israels lot en leven gadesloeg. Die van verre steeds meer tot zijn volk genaderd was. Die eeuwen eer hij op aarde geboren werd, zijn volk in teedere ontferming naging, onder dit volk in engelengestalte gezien was, zijn volk had bijgestaan in bangen nood, en het in zijn worsteling tusschen leven en dood, moed ingesproken, kracht ingestort, en in zijn rouwe getroost had.

Toen hij kwam, kwam hij *tot zijn tempel*. Tot zijn tempel dien hij zelf in Israël zich gesticht had. Tot zijn tempel dien hij zelf zich in de harten had opgebouwd. Tot *zijn* tempel in de duizend harten, die hem toebehoorden, die in zijn beeld zich vooruit vermaakt, die in hem vooruit geloofd, die hem afgebeden, ingeroepen en ingewacht hadden.

Hij die tot u kwam, o Israel, was de Heere die tot *zijn tempel* zou komen, omdat gij hem hadt *gezocht*.

En gelijk toen in Bethlehem, zoo gaat alle eeuwen door in het Israel des nieuwen Verbonds, aan elken terugkeer van het Kerstfeest, steeds opnieuw een voorbereiding in de harten vooraf.

Ons geloofsleven is zoo ongestadig. Nu eens leeft het met Jezus, en in Jezus, en drinkt met volle teugen het heil uit zijn volheid in. Maar dan trekt weer de schaduw voor het geloofsoog dat het van Jezus wel droomt, maar hem niet meer klaarlijk ziet, en de *realiteit* van den Heiland verloren heeft.

Maar nu kondigt het komend Kerstfeest weer den jubel in Efratha aan. De klokken van het Kerstfeest luiden dien komenden jubel in. De ziel wordt wakker. Ze bestraft haar eigen onaandoenlijkheid. Ze gaat zelve weer naar Jezus uit, en roept hem in en wacht hem in. Het is of de natuur zelve meewerkt om door haar donkerheid ons naar het licht te doen verlangen. En als dan het Kerstfeest komt, dan begroet ze geen nieuwen Jezus, maar altoos haar zelfden, maar uit het oog verloren Jezus. De deur van den tempel in het hart ontsluit zich weer. En als de dagen voor het Kerstfeest al opkorten, voelt het geloof hoe nu snellijk weer tot zijn tempel zal komen die Heere, die ons aan geloof verarmd hart zoekt.

Er zijn in die dagen zoekende zielen, die nog altoos van de bekeering verre bleven, die wel van Jezus hoorden, maar zich niet overgaven. Die wel dorstten, maar nog niet dronken. Die wel hongerden, maar nog niet verzadigd werden. Uitverkorenen Gods, die wel dicht bij het Koninkrijk waren, maar nog altoos van verre bleven staan.

Zoekende zielen, van wie Jezus wist, *dat ze zijn tempel waren*, maar die het zelf nog niet wisten. Zijn tempel, maar nog ledig. Zoekende, maar nog niet vermoedend dat ze hem zochten.

En, o, hoe dikwijls heeft juist voor dezulken niet het Kerstfeest de blijde ure gebracht, dat eindelijk, eindelijk de zalige redding doorbrak, en snellijk tot zijn tempel kwam die Heere die hen zocht, en dien zij zochten, zonder 't zelf te verstaan.

En al daalde er dan geen engel neder, om hun dit aan te kondigen, keer op keer was er dan toch een geloovig hart, dat zich ontsloot, om die nog afkeerigen te trekken, en was er een vader of een moeder, was er een broeder of zuster, een vriend of een van verre staande, die bij zulk een bijna ontsloten hart de heilige tol vervulde, waarin de engelen in Efrata's velden bij de herders optraden.

Immers wie dit doen mocht, hij was metterdaad voor zulk een zoekend hart een van God gezonden engel.

Natuurlijk is dit snellijk komen van den Heere tot zijn tempel, al spreekt 't op 't Kerstfeest met verhoogden klank, toch aan het Kerstfeest niet gebonden; het werkt ook na het Kerstfeest na. En wie met heilig enthousiasme weer zijn Kerstfeest vieren mocht, blijft nog dagen, nog weken voortleven onder den opnieuw ontvangen indruk, dat dit komen van Jezus tot zijn tempel steeds rijker, steeds inniger, steeds krachtiger moet worden.

Dan houdt de ziel elken morgen en elken avond rekening met zich zelve, of dit komen van Jezus tot zijn tempel wel stand hield en doorging. Of hij uw ziel niet weer verliet, omdat uw ziel weer van hem afdoolde. Dan is er een golven op en neder. Een nu eens door de liefde Christi verteerd zijn, en dan weer een gemis van zijn liefde, dat het hart onrustig maakt.

Soms hoog, tot op den top van de bergen zijner heerlijkheid, en dan weer een zoeken in de laagte, tot de ziel in de woestijn versmacht.

Maar de profetie houdt aan. De belofte werkt door. De toezegging vernieuwt den geloofsmoed.

En dan komt telkens het *particuliere* Kerstfeest voor u zelf, niet eens in het jaar, maar zoo dikwijls het besef weer opleeft, dat ge uw Heiland weer rijker terugvindt.

Een Kerstfeest voor de ziel, soms elke maand terugkeerend, waar de wereld niet van weet, maar waar wel God van weet, en waar Gods engelen om juichen.

En ook op dit uw bijzonder Kerstfeest, op dit stille Kerstfeest dat ge alleen in de verborgenheid viert, altoos weer dezelfde jubel: Dat telkens weer snellijk tot zijn tempel is gekomen de Heere, dien uw ziele zocht.

Amsterdam, 13 December 1907.

Dr. Kuyper verzoekt ons het onderstaande wel te willen opnemen:

Na mijn openbare dankbetuiging van den 8sten November, ontving ik van geestverwanten uit Amerika, Zuid-Afrika en onze Oost nog veelerlei gelukwenschen naar aanleiding van het jubileum, dat ik op 29 October j.l. mocht vieren, doch die over den tijd hier aankwamen. Voor zoover deze belangstellende vrienden lezers en lezeressen van *De Heraut* zijn, zij het mij vergund hun hiermede nog afzonderlijk dank te zeggen voor hun zeer gewaardeerde deelneming in mijn feestvreugde.

KUYPER.

's-Gravenhage, December 1907.

Met hartelijke deelneming zal ook in onze Kerken het droeve verlies vernomen zijn, dat de Geref. Kerk te Brussel leed door het sterven van haar trouwen Dienaar Ds. Wolf.

Ds. J. H. M. G. Wolf behoorde tot die kleine schare van Dienaren des Woords, die den moed hadden bij de Doleantie alles prijs te geven, om trouw te zijn aan wat hun conscientie hun gebood. Na te Serooskerke en te Maasland de Kerk in ons land te hebben gediend, trok hij in 1898 naar de Gereformeerde Kerk te Brussel, waar de kleine huiskerk, dank zij mede zijn energie, zich allengs uitbreidde en tot vaster bestaan kwam. In de veelszins moeilijke verhoudingen, die zulk een eenzame post in een roomsch land oplevert, wist Ds. Wolf zich met tact en voorzichtigheid te bewegen. Zijn gemoedelijk woord stichtte de gemeente; een goede reuke ging van zijn levenswandel uit; de hartelijke belangstelling, gedurende zijn ziekte ook door de andere predikanten te Brussel betoond en die we zeer op prijs stellen, toonde, hoe Ds. Wolf de antipathie, aanvankelijk door zijn beslist kerkelijk standpunt opgewekt, had weten te overwinnen. Ook voor de pers leverde hij niet onverdienstelijken arbeid, en meermalen werden zijn stukken ook door andere bladen overgenomen. Des te smartelijker is het dat hij, die nog op de middaghoogte des levens stond, 47 jaar oud, thans reeds werd weggenomen. Trooste God de bedroefde weduwe en kinderen en gave Hij spoedig aan onze Kerk te Brussel een nieuwen Dienaar des Woords.

Het peil van het zedelijk leven daalt in onze letterkunde nog steeds op bedroevende wijze.

Van het grof realisme, waarin schrijvers als Heyermans, Querido e. a. behagen scheppen, spreken we niet eens. Daarbij is het dan alleen maar te doen om de werkelijkheid van het leven af te beelden en weer te geven. En al ligt in dat bij voorkeur schetsen van hetgeen de eerbaarheid liefst met een sluier bedekt, een zeer pervers zinnelijke trek, de rechtstreeks uitgesproken bedoeling is toch niet om het kwaad als zoodanig te verheerlijken of goed te praten. Het gevaar schuilt hier veel meer in de prikkelende werking, die het lezen van zulke romans op de verbeelding uitoefent, dan in het aantasten van de grondslagen der moraal als zoodanig.

Veel gevaarlijker is dan ook, wat de bekende schrijfster van Hilda van Suylenburg, thans in haar jongste roman *Lilia* gedaan heeft. Juist omdat Hilda van Suylenburg ook in onze kringen wel met zeker behagen gelezen is als een klock pleidooi voor de „rechten der vrouw," dient met ernst gewaarschuwd tegen de nieuwe pennevrucht dezer begaafde schrijfster. In *Lilia* gaat het niet meer om een protest tegen de wetgeving, die zeker op menig punt de rechten der vrouw niet genoegzaam handhaaft, maar om het „recht der ongehuwde moeder" als zoodanig te bepleiten. De vraag is hier niet, wie grooter zonde doet, de man, die vaak het onwetende meisje verleidt, of het meisje dat zich verleiden laat; het is geen protest, dat ook in onzen kring weerklank zou vinden, tegen het onrecht, dat de maatschappij het verleide meisje uitwerpt en aan de schande prijs geeft, terwijl de verleider niets van zijn eere verliest; het is geen poging om psychologisch te verklaren, hoe door passie meegesleept, een val in zonde ook bij de vrouw volgen kan. Neen, het doel, de heele opzet van dezen roman, is om het op te nemen voor „het *recht* der ongehuwde moeder," of wil men liever voor de rechten der vrouw, om ook *zonder huwelijk moeder te mogen zijn*.

Natuurlijk geschiedt dat alles onder het deksel van de vrije liefde, van de zich vrijwillig aan den man overgevende vrouw, maar in den grond is dit niet anders dan een publieke aanbeveling en verdediging van de *ontucht*. Hier baat geen vergoelijken of vrijpleiten, want Gods Woord leert absoluut, dat elke gemeenschap tusschen man en vrouw, *buiten het huwelijk* zonde is, zonde van hoererij. Van een recht der vrouw, om buiten het huwelijk om moeder te kunnen worden, kan en mag dus geen sprake zijn. Recht om te zondigen heeft de mensch nooit.

We wijzen hierop met nadruk, omdat de schijnbaar zoo onschuldige titel en de naam dien deze romanschrijfster heeft, allicht tot lezen zou verlokken. Men wete daarom wel, met welk doel dit boek in de wereld gezonden werd. En zij, die meenden, in deze schrijfster te moeten eeren haar kloek en bezield optreden voor de „rechten der vrouw," mogen hieruit zien, waartoe dit pleiten voor de rechten der vrouw leidt, wanneer dat recht niet aan de ordinantiën Gods, maar aan menschelijke willekeur ontleend is.

„Uit de hand Gods."

IV.

Nu we het Sabbatsgebod en de tienden, die Abraham aan Melchizedek gaf, als niets ter zake doende hebben uitgeschakeld, komen we thans tot de regeling van Jozef en de wetgeving van Mozes, waarop ook in het betoog van Ds. Sikkel de hoofdnadruk valt.

Voordat we daartoe overgaan, dient echter eerst de *principieele* vraag besproken te worden, of een dergelijk beroep op het Oude Testament geoorloofd is, om daarmede de klare en duidelijke uitspraken van Christus en de Apostelen op zijde te schuiven. Dat dit beroep van Ds. Sikkel op de wetgeving van Mozes juist is, betwisten we, en wanneer we op die wetgeving terugkomen, dan zal blijken, hoe Ds. Sikkel zich ook op dit punt een geheel onjuiste voorstelling heeft gevormd. Van eenige Overheidszorg voor het onderhoud der priesters, is bij Israël geen sprake geweest; het beroep van den Apostel Paulus op de *wet*, om daarmee aan de *gemeente* duidelijk te maken, dat *zij* van Godswege verplicht is voor haar Dienaren te zorgen, stelt dit reeds buiten eenigen twijfel. De financieele scheiding tusschen Kerk en Staat, indien we dit zoo noemen mogen, is nergens sterker dan bij Israël doorgetrokken. Maar ook al ware dit niet zoo, al had Ds. Sikkel volkomen gelijk in zijn voorstelling, dan nog zouden we dit beroep op het Oude Testament zeer stellig wraken, waar het dient om de ordinantie, die Christus voor zijn Kerk gaf, krachteloos te maken.

Ds. Sikkel zelf toch geeft toe, dat noch Christus noch de Apostelen iets van deze Overheidzorg voor het onderhoud der Dienaren wisten, en de verplichting daartoe uitsluitend op de gemeente leggen. Maar, zoo merkt hij op, dit geschiedde omdat er destijds geen Christelijke Overheid was, die voor de Kerk zorgde; het was dus een noodmaatregel, uit tijdelijke ongelegenheid geboren. Zoodra de Christelijke Kerk over het heidendom had getriomfeerd en de Overheid Christelijk was geworden, trad weer de normale verhouding in. En voor die normale verhouding ligt het voorbeeld ons in het Oude Testament gegeven, waar de wet Gods aan de Overheid die zorg voor den eeredienst voorschreef.

Deze gedachtengang nu is niet nieuw. We vinden hem reeds bij de Byzantijnsche Keizers en de Kerkvaders; onze Reformatoren hebben daarop hun Christelijke staatsidee opgebouwd; Art. XXXVI is daarvan het uitvloeisel; en nog wordt diezelfde idee in onzen tijd verdedigd door de Hoedemakeriaansche groep in de Hervormde Kerk, die deswege in Art. XXXVI zelfs het fundamenteele artikel van haar politieke geloofsbelijdenis vindt. Juist daarom moet de vraag wel onder de oogen worden gezien, of deze stelling juist is of niet.

Natuurlijk kan dit vraagstuk hier niet in al zijn diepte en breedte worden uiteengezet. Dat behoeft echter ook niet, waar het in dit concrete geval gaat over de vraag, of de dwingende macht, die aan de Overheid in het Oude Testament in de zake der religie toekwam, exceptioneel was of normaal, alleen voor Israel gold of voor de Christelijke Kerk aller eeuwen.

Dat de verplichting om voor de Dienaren te zorgen, in de eerste plaats rust op de gemeente en daarom de ideale verhouding deze zou zijn, dat door vrijwillige gaven voor den eeredienst gezorgd werd, is buiten kijf. De moeilijkheid ontstaat eerst, wanneer aan deze verplichtingen niet of niet voldoende voldaan wordt en de kerk daardoor in ongelegenheid komt.

Dan, zegt Ds. Sikkel, moet de Overheid desnoods met dwingende macht voor het „brood" der kerk zorgen, want de kerk heeft op dat „brood" een Goddelijk recht. Voor dat standpunt beroept hij zich op het Oude Testament.

Dat zulk een dwingende macht onder de bedeeling der wet in het algemeen aan de Overheid toekwam, stemmen we toe. Maar we betwisten, dat die dwingende macht ook voor onze Overheid tot een regel zou zijn, omdat bij Israel de Kerk in een geheel andere verhouding tot het volksleven optrad dan bij ons, en omdat de Overheid bij Israel een theocratische roeping had, die ze bij ons niet heeft.

Wat het eerste betreft, mag nooit uit het oog worden verloren, dat bij Israel van een zelfstandig geïnstitueerde Kerk in het volksleven nog geen sprake was. Al erkennen we met onze Belijdenis dat de Kerk niet pas op den Pinksterdag ontstaan is, maar haar historie aanvangt in het Paradijs, toch mag nooit vergeten worden dat de *bestaansvorm* der Kerk onder Oud en Nieuw Testament niet dezelfde is. Vóór den Pinksterdag treedt de Kerk nog niet op als zelfstandig instituut. Eerst, bij de Patriarchen, valt ze saam met het *gezinsleven*; daarna, bij Israel, ligt ze ingestrengeld in het *nationale* leven, en eerst nadat de Kerk met Pinksteren *wereldkerk* is geworden, krijgt ze haar eigen instituut, *de* gemeente. Daarom is Pinksteren de geboorte-ure der Christelijke Kerk, omdat ze toen eerst onafhankelijk en zelfstandig in de wereld is opgetreden.

De toestand der Kerk onder Israel kan daarom het best vergeleken worden, ook al gaat dit beeld natuurlijk slechts ten deele op, met dien van het kind vóór de geboorte. Evenals dat kind vóór de geboorte wel bestaat, tot op zekere hoogte zelfs een eigen organisme vormt en volstrekt niet eenvoudig een „deel van de moeder" is; en toch tegelijk dat kind nog geheel van de moeder afhankelijk is, omdat het door de moeder gedragen wordt en het leven van het ongeboren kind nog op wonderlijke wijze saamhangt met het leven der moeder; zoo was het ook met de Kerk onder Israel. De moederschoot is het volksleven, de Kerk het kindeke, dat Israel draagt. Dat Kerk en Staat bij Israel hetzelfde zoude zijn, is daarom niet juist. Een priesterstaat is Israel niet geweest; priester en koning waren twee streng onderscheiden machten; evenals de koning over den eeredienst als zoodanig niet te zeggen had, zoo had ook de priester geen zeggenschap over het rijksbestuur. Kerk en Staat, indien we deze woorden hier mogen gebruiken, waren dus wel te onderscheiden. Zelfs zien we, na de ballingschap, hoe in het opkomen der Synagoge, van den kerkelijken ban en het geestelijke gerechtshof, het Sanhedrin, te Jerusalem dit „kerkelijke" leven reeds een zekeren zelfstandigen vorm begint te krijgen. Maar hoezeer we dit erkennen, aan de andere zijde staat toch ook vast, dat althans naar de oorspronkelijke wetgeving van Israel — en daarom is het hier te doen — de kerk nog geen zelfstandig bestaan heeft, maar met het volksleven saam valt. Als Israel als volk saamkomt, dan vormt het de „gemeente des Heeren"; het sacrament der besnijdenis is een nationaal teeken; het heiligdom te Jerusalem is een nationaal heiligdom; de ban of tucht is een uitroeien uit het volk door de Overheid; de regeling van den eeredienst wordt in de nationale wetgeving door Mozes vastgesteld. Geheel op dezelfde lijn ligt het dan ook, dat de zorg voor het onderhoud van den eeredienst en de priesters niet op de *gelovigen*, maar op heel het volk gelegd wordt; dat de regeling daarvan in Israel's nationale wetgeving wordt geschonken, en dat daarvoor aan het *volk* tienden worden opgelegd. Omdat de eeredienst nationaal was, moest ook de natie voor den eeredienst zorgen.

Met den Pinksterdag is die verhouding door Christus en zijn Apostelen geheel gewijzigd. De Kerk breekt nu uit die windselen van het nationale leven los en krijgt een zelfstandig bestaan in het volksleven. De „gemeente" is niet meer de vergadering van het volk, maar de vergadering der geloovigen. Het sacrament is geen nationaal teeken meer, maar teeken van het genadeverbond alleen. Er ontstaat op elke plaats een eigen kerk met haar eigen ambtsdragers. Vandaar dat Christus en de Apostelen nu op deze *gemeente* en niet meer op het volk de verplichting leggen om voor het onderhoud van den eeredienst te zorgen. De grondordinantie blijft, dat de priester van het altaar leven zal; maar waar het altaar nu geen nationaal altaar meer is, maar het altaar der gemeente, heeft de *gemeente* te zorgen, dat de gave op dit altaar niet ontbreekt.

Zoo zal het gevoeld worden, waarom een beroep op het Oude Testament, om daarmede het onderhoud van den eeredienst weer tot een *nationale* verplichting te maken, lijnrecht ingaat tegen de grondgedachte van het Nieuwe Testament, ons terugvoert in den dienst der schaduwen, toen volk en gemeente nog één waren, en aan het zelfstandig karakter der Kerk van Christus te kort doet.

Daarmede hangt in de tweede plaats saam, dat de roeping der Overheid bij Israël een geheel eigenaardige was. Bij Israël was een theocratie. God was Israel's Koning, Wetgever en Rechter. Vandaar dat de Overheid bij Israël, behalve de gewone plichten, die elke Overheid te vervullen heeft, ook plichten had, die uit haar verhouding tot Israel's theocratischen Koning voortvloeiden. Bij de politieke wetgeving van Israël moet dus altijd scherp onderscheiden worden tusschen tweeerlei; tusschen datgene wat tot de taak der Overheid *als zoodanig* behoort en daarom voor alle tijden en alle volkeren tot een exempel is gegeven, en datgene wat uit de bijzondere verhouding van Israel's Overheid tot God voortvloeide en daarom wel voor Israel, maar niet voor ons geldt.

Tot die laatste, theocratische, roeping der Overheid behoorde nu haar taak om te zorgen, desnoods met dwingende macht, dat Israël het verbond Gods niet ontheiligde. Vandaar dat de Overheid bij Israel in zake de religie en den eeredienst *met dwang* kon optreden. Zeer zeker heeft men ook hier voorzichtig te zijn, opdat men niet, door de lijnen te algemeen te trekken, tot onjuiste consequenties komt. Niet heel het religieuze leven stond bij Israël onder de controle der Overheid.

Van een dwingende macht der Overheid in zake de offeranden, de aalmoezen en het gebed, lezen we niets. Maar toch had de Overheid bij Israel wel degelijk een dwingende macht, niet alleen om gruwelijke zonden als afgoderij en openbare godslastering tegen te gaan, gelijk men gewoonlijk meent, maar eveneens om voor de naleving van allerlei ceremonieele en ritueele wetten te zorgen. In de Wet staat uitdrukkelijk, dat wie de besnijdenis naliet, het pascha niet vierde, op den verzoendag niet vastte, den sabbath ontheiligde, de hoogpriesterlijke zalfolie namaakte, althans wanneer die misdaad niet uit onwil, lekeurig verzuim, maar met opgeheven hand geschiedde, „moest uitgeroeid worden uit zijne volkeren". En er is geen twijfel, of dit uitroeien uit het volk hield den last in voor de Overheid, om zulk een overtreder van Gods gebod te dooden. Gesteld nu al, dat God in gelijken zin aan de Overheid bij Israel had voorgeschreven om met dwingende macht te zorgen, dat de tienden voor de priesters werden opgebracht, dan zou daaruit toch evenmin als bij de andere bepalingen omtrent besnijdenis, pascha enz. kunnen worden afgeleid, dat diezelfde taak thans ook op onze Overheid ruatte.

Het is de fout onzer vaderen geweest, dat zij het onderscheid tusschen de Overheidstaak bij Israel en bij ons niet helder genoeg hebben ingezien, en daarom maar al te vaak zich op het Oude Testament hebben beroepen om dien Overheidsdwang in de zake der religie goed te pleiten. Vandaar Art. XXXVI onzer belijdenis, waarin aan de Overheid evenals bij Israel de taak wordt voorgeschreven om alle afgoderij en valschen godsdienst onder het volk uit te roeien. En de consequentie van dat beginsel gaat nog veel verder. Niet alleen dat de Overheid dan de ketters moet straffen, maar ze moet ook dwangmaatregelen nemen om te zorgen, dat de ouders op tijd hun kinderen laten doopen, dat alle onderdanen geregeld ter kerke komen enz., zooals metterdaad met een beroep op het Oude Testament door onze vaderen verdedigd is.

Dat alles is zeker consequent, wanneer men de roeping der Christelijke Overheid uit het Oude Testament wil afleiden. Zelfs hebben we voor die consequentie veel meer eerbied dan voor de lakschheid en lauwheid van hen, die zeggen op het standpunt van Art. XXXVI te staan, maar van zulke dwangmaatregelen der Overheid toch niets willen weten.

Maar juist deze consequentie toont dan ook, hoe verkeerd dit *beginsel* is geweest. Er is niemand in onze dagen, zelfs de vurigste voorstander van Art. XXXVI niet, die dergelijke dwangmaatregelen van de Overheid weer zou durven aanbevelen of verdedigen. Dat is geen afval, geen ontrouw aan Gods Woord, geen meedoen met het valsche neutraliteitsbeginsel der liberalen, maar de erkenning dat onze vaderen in het beroep op het Oude Testament gedwaald hebben en de taak der Overheid onder ons een andere is dan bij Israel.

Christus zelf heeft ons dat geleerd, toen hij zeide: Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld. En: wie het zwaard neemt zal door het zwaard vergaan. Daarom zegt de Apostel: wij strijden niet met vleeschelijke wapenen, maar met geestelijke wapenen. Daarin ligt de principieele veroordeeling van allen uiterlijken dwang inzake de religie. Het is daarom niet aan allerlei toevallige omstandigheden te wijten, gelijk Ds. Sikkel meent, dat het Nieuwe Testament van zulk een dwingende macht der Overheid met geen woord spreekt. Integendeel, het Nieuwe Testament weet niet alleen van deze Overheidsroeping niet, maar weerspreekt haar. Wij zijn niet meer onder de wet, maar onder de genade. Wij hebben niet ontvangen den geest der dienstbaarheid tot vreeze, maar den geest der aanneming tot kinderen. Bij Israel was de bediening der letter, die dwong, maar waar de Geest des Heeren is, daar is vrijheid. Dat is de grondgedachte, die heel het Nieuwe Testament ons predikt en die de Apostel ook voor het onderhoud der Kerk in deze woorden uitdrukt: Een iegelijk doe, gelijk hij in zijn hart voorneemt, niet uit droefheid of *uit nooddwang*, want God heeft een blijmoedigen gever lief (II Cor. 9 : 7).

Niet uit nooddwang.

En daarom, even beslist als we afkeuren elken dwang der Overheid om de ketterij uit te roeien, om de ouders te dwingen hun kinderen te laten doopen, om de menschen te dwingen naar de kerk te gaan, zoo willen we ook geen dwang van de Overheid, om voor het brood van Gods dienaren te zorgen.

Zoo zal men voelen, dat het hier niet om een bijzaak, maar om een beginsel gaat.